

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
Εργαστήριο Βιομηχανικής και Ενεργειακής Οικονομίας
(ΕΒΕΟ/ΕΜΠ)

ΣΧΟΛΗ ΧΗΜΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ - ΤΟΜΕΑΣ ΙΙ

Οικοδομώντας μια εξωστρεφή οικονομία bottom-up: Προάγοντας την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

2^ο Ετήσιο Συνέδριο

Οι κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης στην Ευρώπη και την Ελλάδα: Πολιτική και πολιτικές επιλογές για την Αλληλεγγύη και την Ανάπτυξη

16/12/2014

Άγγελος Τσακανίκας

Επίκουρος Καθηγητής ΕΜΠ,

Εργαστήριο Βιομηχανικής και Ενεργειακής Οικονομίας (ΕΒΕΟ)

Καθοριστικός ο ρόλος της επιχειρηματικότητας στο νέο αναπτυξιακό κύκλο της οικονομίας

- Περιορισμένοι διαθέσιμοι δημόσιοι πόροι
  - Άρα ανάγκη για έξυπνη διαχείρισή τους
- Ανάγκη για μόχλευση ιδιωτικών πόρων σε τομείς ενδιαφέροντος
- Επενδύσεις με ισχυρό πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα, ιδιαίτερα σε θέσεις εργασίας

Με στόχο:

- Βελτίωση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και όχι απλώς την ανταγωνιστικότητα κόστους
  - Απομάκρυνση από λογική χαμηλού εργατικού κόστους, φθηνή (παράνομη) εργασία, περιβαλλοντικές εκπτώσεις, πυροσβεστικές παρεμβάσεις τύπου voucher

Με ποια χαρακτηριστικά;

- Η καινοτομία έχει αποδειχθεί ότι διαφοροποιεί τις οικονομίες σε παγκόσμιο επίπεδο, σε όρους ανταγωνιστικότητας σε βαθμό πολύ πιο ξεκάθαρο σε σχέση με τη στενή εστίαση στο κόστος εργασίας
- Αναβάθμιση προϊόντων / υπηρεσιών που προσφέρουμε
  - Στις διεθνείς αγορές (εξωστρέφεια)
  - Στην εγχώρια αγορά (υποκατάσταση εισαγωγών): συνειδητή επιλογή βασισμένη σε αξία / όφελος
- Η μόνη κοινωνικά αποδεκτή και μακροχρονίως αποτελεσματική επιλογή

Πρόκειται όμως για επιλογή δύσκολη, επίπονη, και μακροχρόνιου αποτελέσματος

Ποιες είναι οι προϋποθέσεις και οι όροι για να το επιτύχουμε;

Ανάγκη για επιχειρηματικότητα έντασης γνώσης

Ανεξάρτητα από χρυσοφόρους κλάδους, ...

η οριζόντια διάσταση που πρέπει να διέπει κάθε επιχειρηματική πρωτοβουλία για να έχει επιτυχία είναι η καινοτομία ως φιλοσοφία επιχειρηματικής δραστηριότητας

- Μπορεί να αφορά στην ενσωμάτωση γνώσης που ήδη υπάρχει σε έναν κλάδο ή και απλώς την οργάνωση των εισροών ή των εκροών με ένα διαφορετικό τρόπο.
- Αυτή όμως η διαδικασία απαιτεί σκέψη, κινητοποίηση, δικτύωση και όχι απλώς «μεταπρατική σκέψη»..

Επιχειρηματικότητα: η ροή (flow)

- Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων: start ups

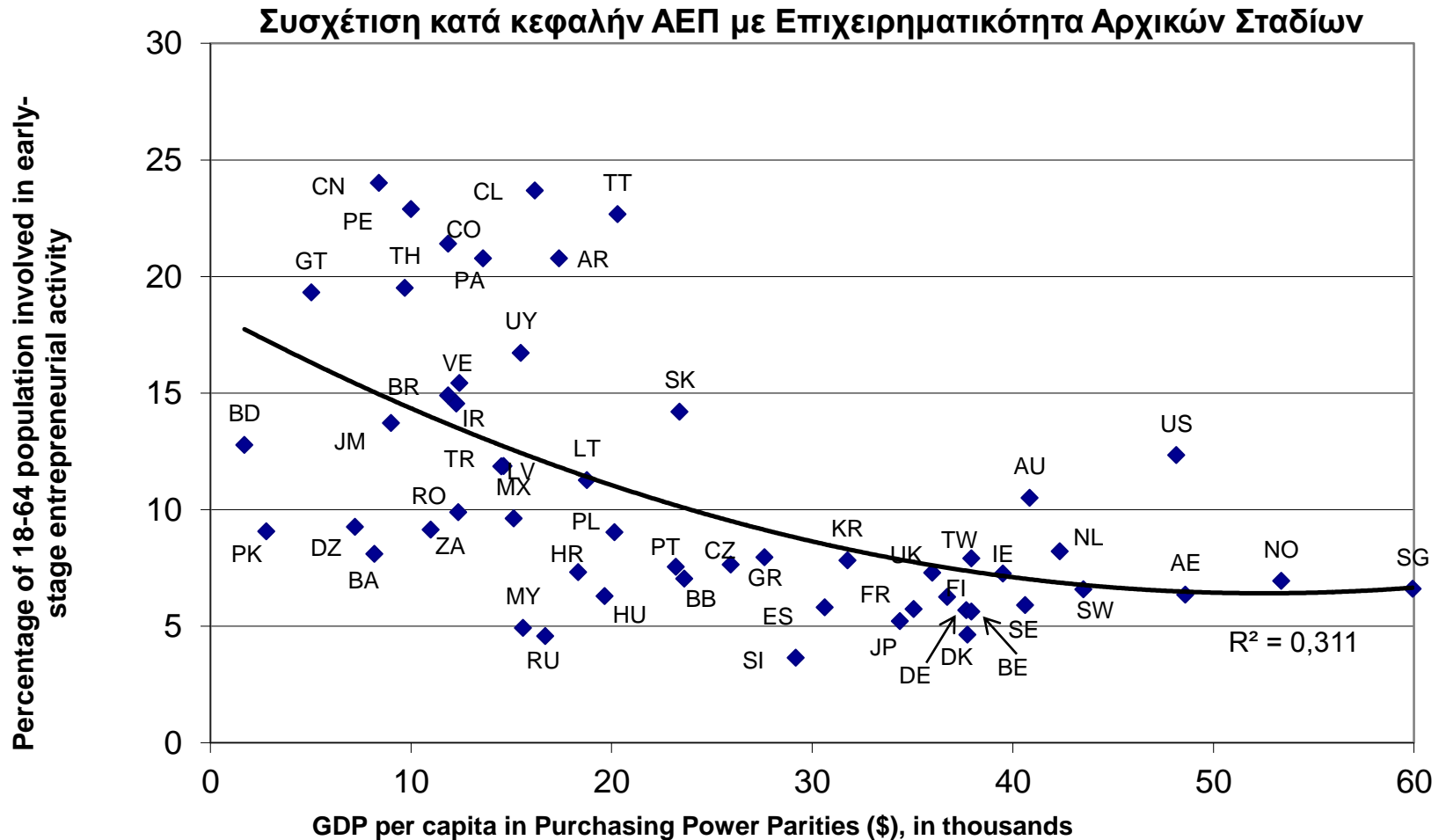
- Υπερβολή;

Τα start ups δεν συνιστούν την «ασημένια σφαίρα» που διορθώνει τα πάντα: πολυάριθμα start ups δεν φέρνουν απαραίτητα ανάπτυξη, θέσεις εργασίας, καινοτομία, εξωστρέφεια

- Όλοι επιχειρηματίες;

- Το να ωθείς όλους να γίνουν απλώς επιχειρηματίες είναι απλώς κακή πολιτική (Shane, 2009)

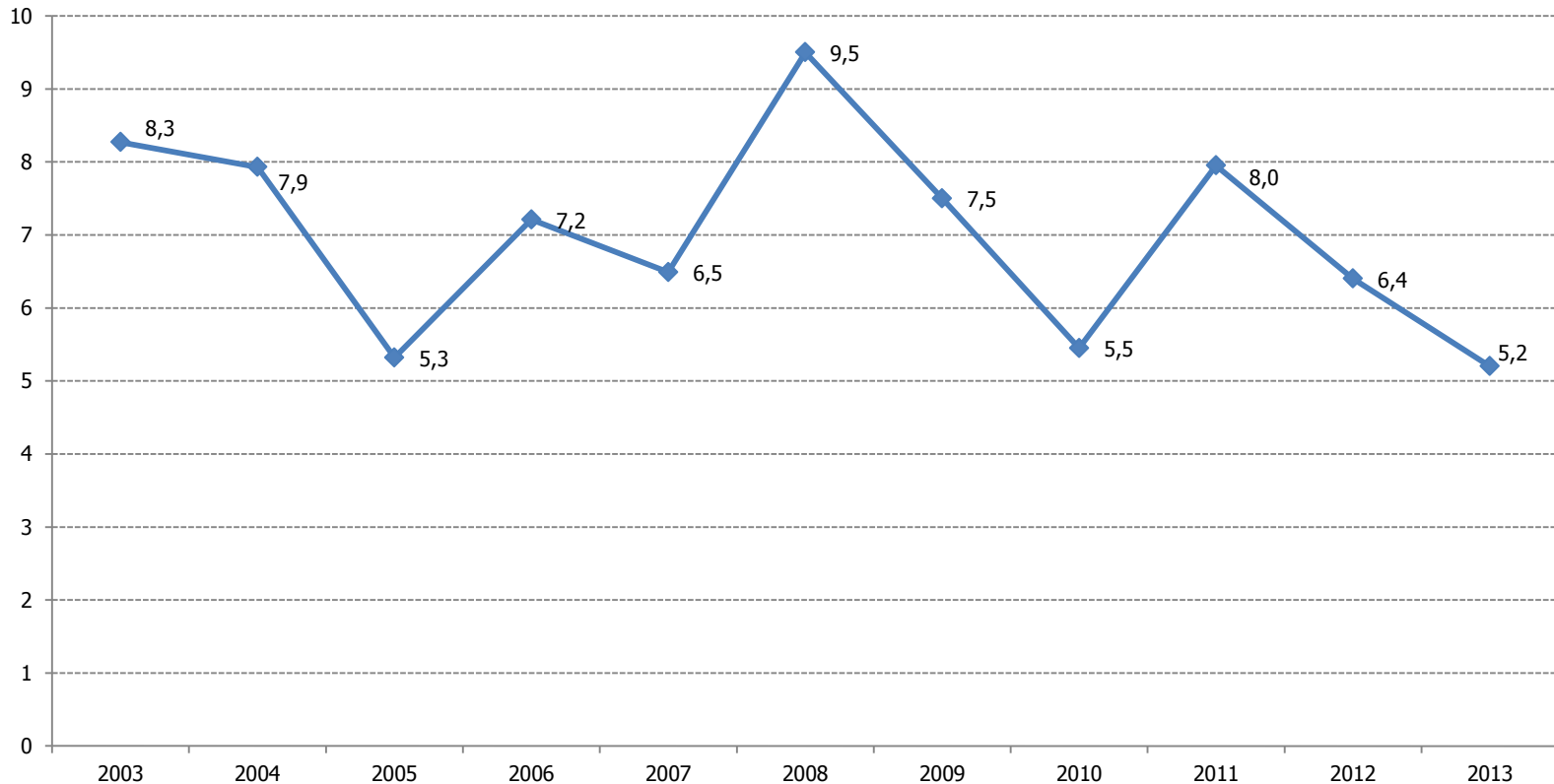
Υψηλή «νέα επιχειρηματικότητα» δε σημαίνει
απαραίτητα υψηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ (βιοτικό επίπεδο)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor

Εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα: δε έλειψαν ποσοτικά επιχειρήσεις

Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα
(% του πληθυσμού 18-64 ετών)

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων: GEM

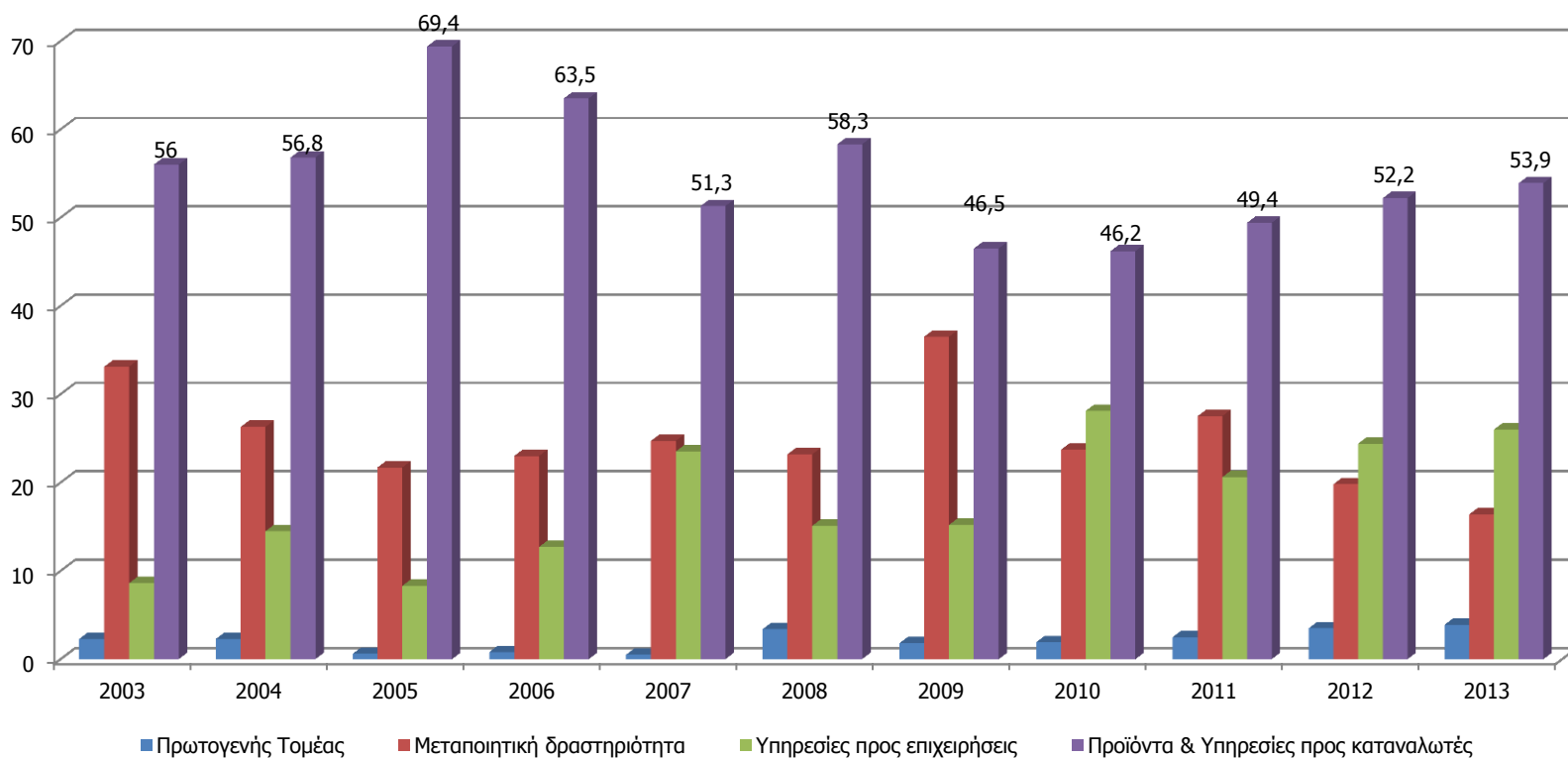
Το πρόβλημα είναι ότι...βασικά χαρακτηριστικά τους δεν είναι ικανοποιητικά

- Προσανατολισμένες σε υπερβολικό βαθμό σε λιανική (consumer oriented activities)
- Σε υφιστάμενες αγορές ή/και τμήματα αγορών, με έντονο ανταγωνισμό
- Ναι μεν χρησιμοποίησαν σύγχρονων μεθόδων παραγωγής, αλλά φτωχή σε πραγματική καινοτομία: 13% δηλώνουν πως πολλοί από τους πελάτες τους θεωρούν πως το προϊόν ή υπηρεσία που παρέχουν στην αγορά είναι νέο και πρωτοποριακό
- Ατομικές : ~60% είναι του ενός ατόμου
- Το μεγαλύτερο μέρος τους δεν πρόκειται να μεγαλώσει (γεννιούνται πολύ μικρές και παραμένουν πολύ μικρές)

Και παραμένουν...μη ικανοποιητικά: σταδιακή αύξηση εγχειρημάτων «λιανικής» (consumer oriented activities)

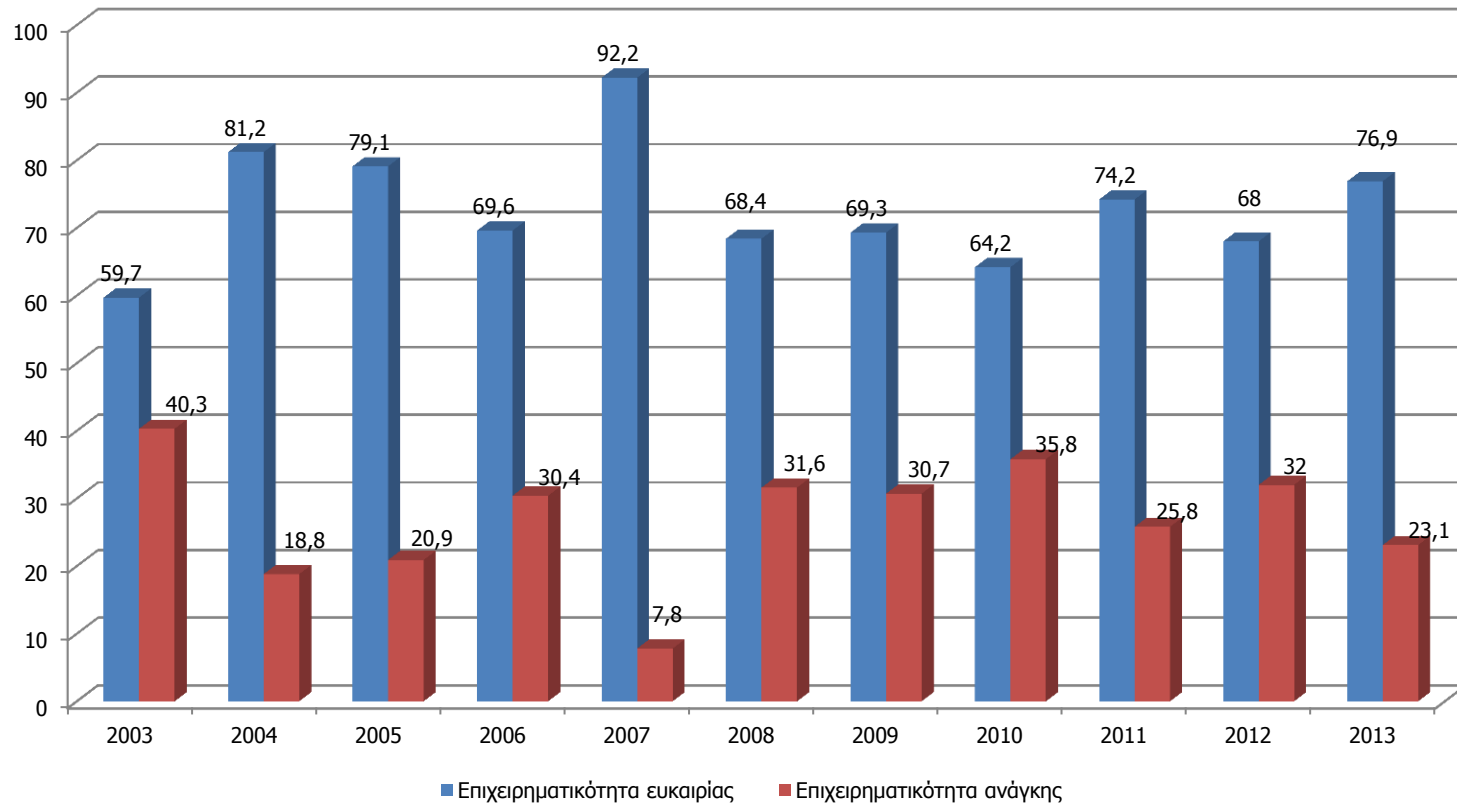
Διαχρονική εξέλιξη κλαδικής κατανομής νέων εγχειρημάτων στην Ελλάδα
(% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων: GEM

Αλλά με ενίσχυση της επιχειρηματικότητας ευκαιρίας

Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητα ανάγκης και ευκαιρίας
(ως % επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

Πηγή: IOBE, Επεξεργασία στοιχείων: GEM

Ποιοι μπορεί να είναι οι προσδιοριστικοί παράγοντες σε μία πιο ποιοτική επιχειρηματικότητα

Εμπειρική διερεύνηση 2005-2011 σε 31 ευρωπαϊκές χώρες: pro crisis, post? crisis

□ Καινοτομία

□ Εξωστρέφεια

□ Αναμενόμενος αριθμός θέσεων εργασίας

Πηγή: I. Giotopoulos, A. Kontolaimou, A. Tsakanikas, What drives the emergence of high quality start ups in times of crisis,

Paper presented at the Technology Transfer Society (T2S) Annual Conference 2013, University of Bergamo. Submitted to Small Business Economics

Συμπεράσματα ανάλυσης

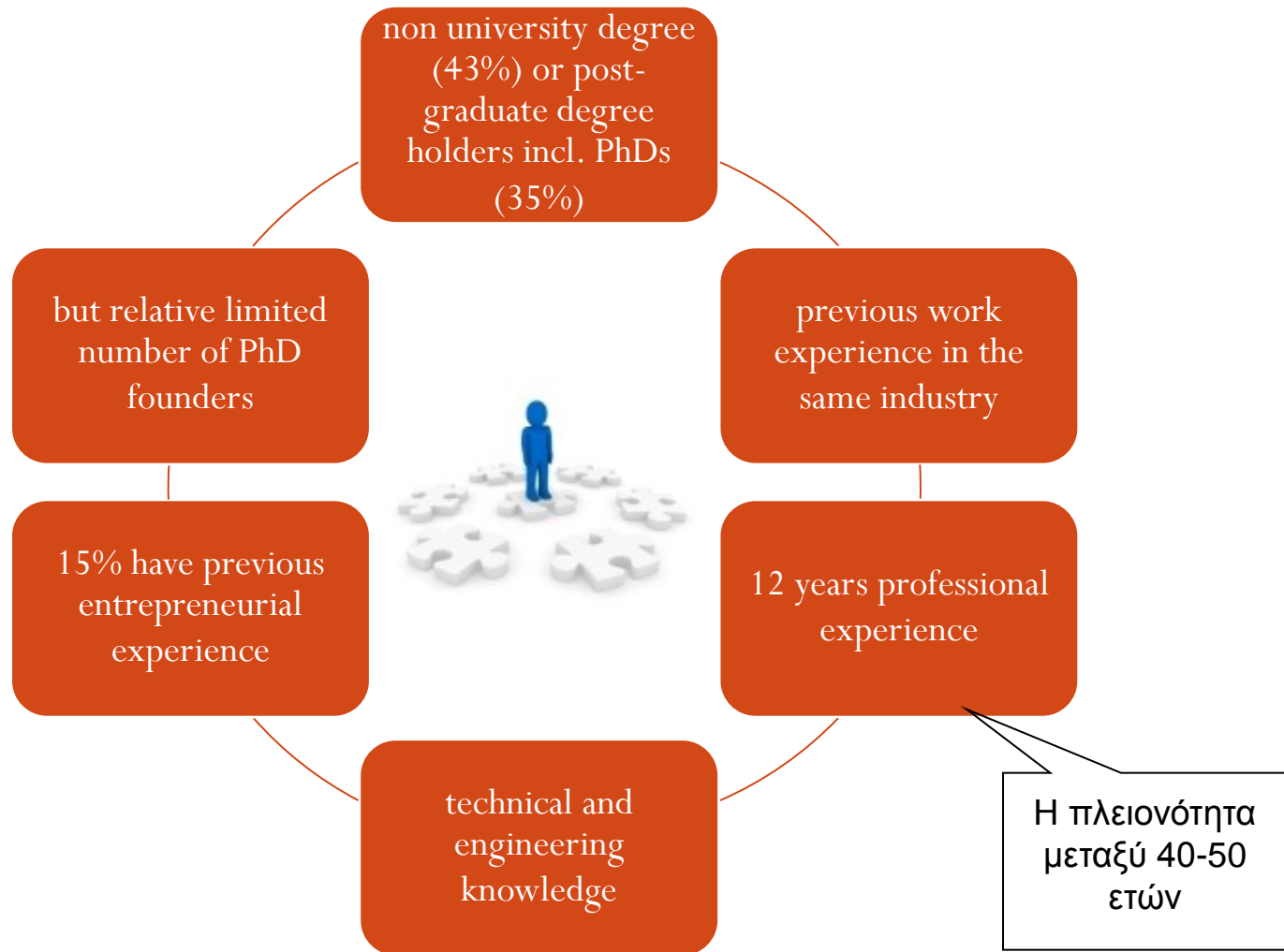
- ❑ Το ανθρώπινο κεφάλαιο μετράει (εκπαίδευση, δεξιότητες) ειδικά εντός της κρίσης
- ❑ Η κρίση πράγματι δημιουργεί ευκαιρίες για καινοτομία, εξωστρέφεια, ακόμα και μεγέθυνση
- ❑ Οι πιο νέοι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων τείνουν να εμφανίζουν ισχυρότερη καινοτομία στην εποχή της κρίσης
- ❑ Όμως εντός της κρίσης ο φόβος της αποτυχίας έχει επηρεάσει έντονα την καινοτομία (risk-loving behaviour before crisis vs risk-averting behaviour after the crisis)
- ❑ Ειδικά η γυναικεία επιχειρηματικότητα δυσκολεύεται μετά την κρίση σε όλες τις ποιοτικές διαστάσεις

Νέα επιχειρηματικότητα (>3,5 έτη)

- Επιχειρήσεις που ιδρύθηκαν την περίοδο **2001 σε 2007**
- Manufacturing (high – low), KIBS
- Έρευνα σε 4000 επιχειρήσεις σε 10 ευρωπαϊκές χώρες: Croatia, Czech Rep., Denmark, France, Germany, Greece, Italy, Portugal, Sweden, UK
- Τηλεφωνικές συνεντεύξεις με τους ιδρυτές

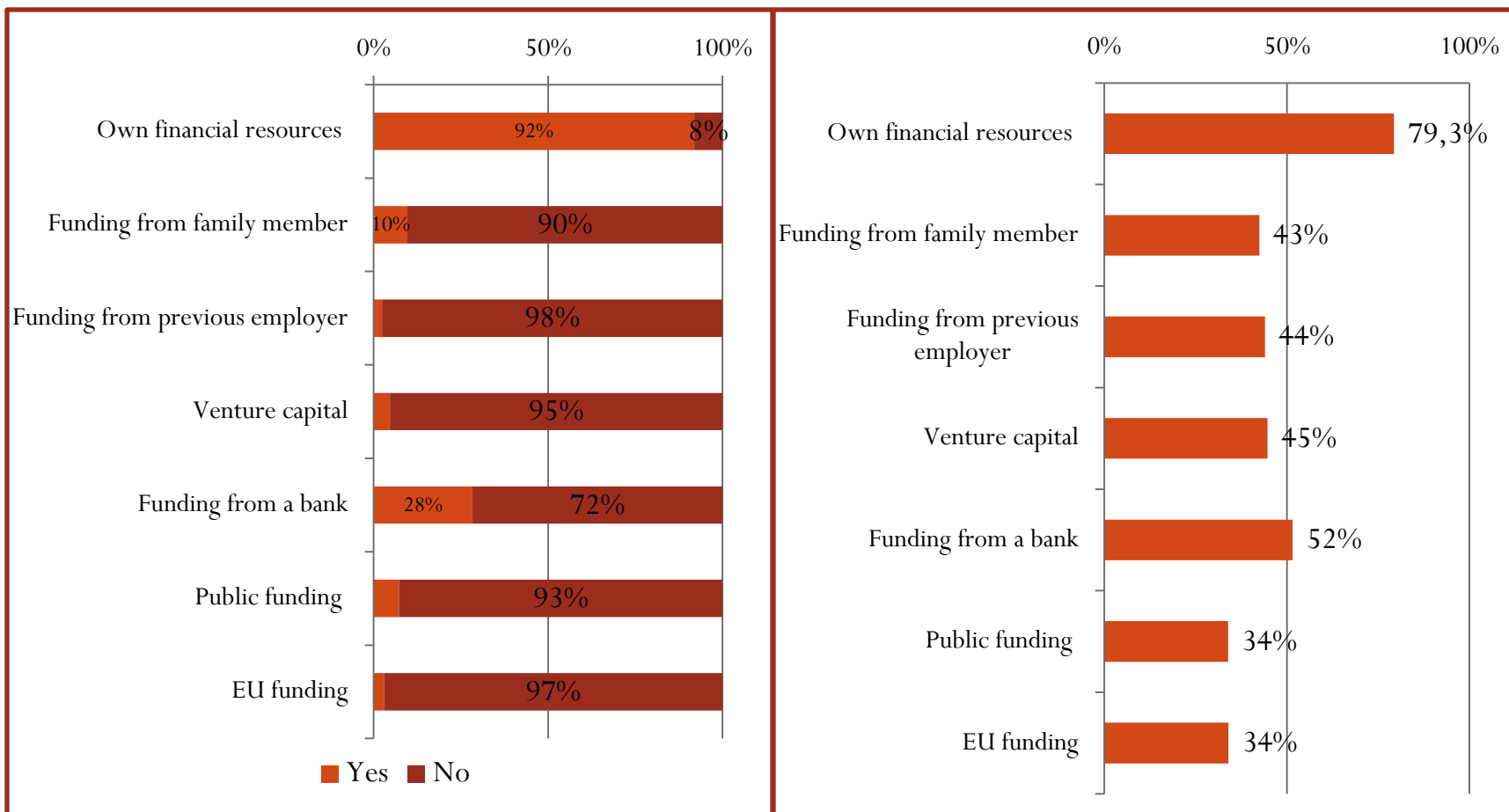
Πηγή: Υ. Caloghirou, A. Protogerou, A. Tsakanikas, “The AEGIS survey: a quantitative analysis of New Entrepreneurial Ventures in Europe” Chapter to the book: Dynamics of Knowledge-Intensive Entrepreneurship: Business Strategy and Public Policy Edited by Yannis Caloghirou, Franco Malerba, Maureen McKelvey, Slavo Radosevic

Προφίλ Ιδρυτών

Πηγή: “The AEGIS survey: a quantitative analysis of New Entrepreneurial Ventures in Europe”

Χρηματοδότηση για έναρξη επιχείρησης: ~ 80% της επένδυσης από προσωπικές αποταμιεύσεις

Πηγή: “The AEGIS survey: a quantitative analysis of New Entrepreneurial Ventures in Europe”

Καθοριστικοί παράγοντες στη δημιουργία επιχείρησης

- Εργασιακή εμπειρία
- Γνώση της αγοράς, αλλά και τεχνικές γνώσεις
- Δίκτυα που δημιουργήθηκαν στην προηγούμενη καριέρα
- Χρηματοδότηση από προσωπικές πηγές

Καινοτομία και Εξωστρέφεια

- Δύο στις τρεις με καινοτομία προϊόντος ή/και καινοτομία διεργασίας
- Μία στις 8 με παγκόσμια καινοτομία
- “World-class KIE/ product innovators” σε “leader” economies (i.e. Denmark, Germany, and Sweden).
- Αρκετοί “followers” σε “follower” economies (France and UK)
- Χώρες με ισχυρή εσωτερική αγορά, ΔΕΝ είναι ιδιαίτερα εξωστρεφείς
- Knowledge Intensive Entrepreneurship και σε παραδοσιακούς κλάδους

Ελλάδα: Δεν είμαστε ειδική περίπτωση!

Και οι καθιερωμένες επιχειρήσεις;

Ταξινόμηση: Καινοτομικές επιδόσεις

	Καινοτομία Προϊόντος	Καινοτομία Διαδικασίας	Οργανωσιακή Καινοτομία	2013	2011
Κατηγορία Α: υψηλής έντασης καινοτομίας	√	√	√/-	13,6%	21,9%
Κατηγορία Β: μέτριας έντασης καινοτομίας	√ - √ -	- √ - √ -	√ √ - - √	42,2%	48,6%
Κατηγορία Γ: χαμηλής έντασης καινοτομίας	-	-	-	44,2%	29,5%

Πηγή: έρευνα στις 2000 μεγαλύτερες επιχειρήσεις της χώρας, IOBE – ΕΒΕΠ/ΕΜΠ για λογαριασμό του ΣΕΒ

Σημαντικές υστερήσεις σε E&A και δύσκολη καινοτομία

- Αν και 29% δήλωσε ότι πραγματοποιεί δαπάνες για E&A, μόνο 19,5% (κυρίως οι μεγαλύτερες) διαθέτει τμήμα E&A
- Περιορισμένη συμμετοχή επιχειρήσεων σε ευρωπαϊκά ερευνητικά έργα: μόλις 10% συμμετείχε σε κάποιο έργο την τελευταία διετία (5 επιχειρήσεις το 40% αυτών)
  - Περιορισμένη όχι μόνο ιδιωτική, αλλά και συνεργατική έρευνα
- Μόλις 4% των επιχειρήσεων έχουν την τελευταία διετία υποβάλλει ή προετοιμάζονται να υποβάλουν αίτηση για πατέντες στο εξωτερικό
  - Πρόκειται για συστηματικούς «παίκτες»: αναλογούν 4,8 πατέντες ανά επιχείρηση

Μικρός πυρήνας επιχειρήσεων – κυρίως μεγαλύτερες και μεταποιητικές - που διαθέτει τις ερευνητικές υποδομές και την απαιτούμενη τεχνογνωσία, ώστε να μετουσιώνει τη νέα γνώση και τις ερευνητικές επιδόσεις σε πατέντες

Βασικές συσχετίσεις: μέγεθος, καινοτομία και εξαγωγές και προσδιοριστικοί παράγοντες της οικονομικής επίδοσης

- Το μέγεθος των επιχειρήσεων καθοριστικό... στην καινοτομική επίδοση κάθε τύπου, στις εξαγωγές, στις επενδύσεις, στο βαθμό αντοχής στην οικονομική κρίση, κτλ
- Οι καινοτομίες στηρίζουν τις εξαγωγές. Βασική προϋπόθεση όμως για καινοτομία :
  - Αυξημένες τεχνολογικές ικανότητες
  - Διοίκηση ολικής ποιότητας, πιστοποίηση ποιότητας
  - Ικανό προσωπικό που αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και ρίσκο
  - Θεσμοθετημένες διαδικασίες ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού
  - Συνεργασίες με φορείς έρευνας, συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα
- Το κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό έχει άμεση σχέση με θετικές επιδόσεις στο πλήρες φάσμα λειτουργιών των επιχειρήσεων
  - Επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό - προγράμματα εκπαίδευσης

Εξωστρέφεια...

- Όμως: η εξωστρέφεια δεν είναι εύκολη
  - Απαιτείται γνώση των αγορών, ποιότητα, ευελιξία, τεχνολογικές ικανότητες και ισχυρό ανθρώπινο κεφάλαιο
  - Χρειάζονται επενδύσεις σε τεχνολογία, σύγχρονο εξοπλισμό και «δύσκολη» καινοτομία ώστε να εστιάσουμε σε νησίδες αγοράς σε παγκόσμιο επίπεδο
  - Υπέρβαση κλασσικών κλαδικών ορίων: ανάπτυξη συνεργειών και στρατηγικών κινήσεων παραγωγικών και ερευνητικών φορέων σε μια ευρύτερη αλυσίδα αξίας που διατρέχει, αλληλοσυμπληρούμενους κλάδους της οικονομίας

Συνεπώς: δε διαφέρουν ιδιαίτερα οι νέες ελληνικές επιχειρήσεις σε σχέση με άλλες χώρες

Διαφέρουμε όμως στα χαρακτηριστικά και στους όρους λειτουργίας της στην καθιερωμένη επιχειρηματικότητα: λίγες μεγάλες, υποτονική, εύκολη καινοτομία

Πολιτικές για την επιχειρηματικότητα

- Δεν υπάρχει ΜΙΑ πολιτική για την επιχειρηματικότητα (ετερογένεια φαινομένου επιχειρηματικότητας): Δυσκολία γενικεύσεων και συνταγών
- Είναι διαφορετικό η επιχειρηματική πολιτική και η πολιτική για ΜΜΕ: απαιτείται σύστημα πολιτικών και όχι απλά παραδοσιακές πολιτικές για τις ΜΜΕ .

Πολιτικές για start ups (early, infant, baby, new)

Πολιτικές για υφιστάμενες πολύ μικρές και μικρές

Πολιτικές για υφιστάμενες μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις

Άρα τι πολιτικές για start ups?

- Διαμόρφωση κουλτούρας επιχειρηματικότητας
- Δεν αρκεί απλώς ποσοτική επιχειρηματικότητα: Δεν θα γίνουν όλοι επιχειρηματίες! (ούτε χρειάζεται αν δεν έχουν ποιοτικά χαρακτηριστικά)
- Αλλά πρέπει να δοθεί ένα σήμα, ώστε να δημιουργηθεί μια κρίσιμη μάζα από δυνητικούς νικητές
- Πρέπει οι πολιτικές να δημιουργούν κίνητρα για ανάπτυξη αυτών των ποιοτικών χαρακτηριστικών
- Αλλιώς απλώς λύνεις το βιοποριστικό πρόβλημα κάποιων ανθρώπων: σημαντικό, αλλά όχι πολλαπλασιαστικό
- Δύσκολος ο εντοπισμός: το πρόβλημα των γαζελών είναι ότι διαπιστώνεις την ύπαρξή τους, όταν ...αρχίσουν «να τρέχουν»

Πολιτικές για την ποιοτική επιχειρηματικότητα (επιχειρηματικότητα που βασίζεται στη γνώση, ΕΒΓ)

- Οι επενδύσεις για παραγωγή νέας ή βελτιωμένης γνώσης (μεγάλες επενδύσεις σε E&A) **δεν οδηγούν αυτομάτως** στην καινοτομία και την οικονομική μεγέθυνση
  - ΔΕΝ είναι απλώς θέμα εισροών
- Η αποτελεσματικότητα της μετατροπής εξαρτάται:
  - Από τη δυνατότητα μετατροπής της εν γένει παραγόμενης γνώσης σε οικονομικά αξιοποιήσιμη γνώση: ένα «**φίλτρο**» γνώσης, δηλ. ένα σύστημα **διάκρισης** μεταξύ **γενικής** γνώσης και **οικονομικά χρήσιμης** γνώσης (η κατάσταση στο πανεπιστημιακό σύστημα, η σχέση έρευνας-παραγωγής).

Αλυσίδα ενεργειών για προώθηση ΕβΓ από νέους (σπουδαστές/φοιτητές, μεταπτυχιακούς, ερευνητές σε ΑΕΙ/ΤΕΙ, Ερ.Κέντρα)

- Ενεργοποίηση, προσανατολισμός, πρόγραμμα σπουδών/βιωματική εκπαίδευση (εξοικείωση με την αγορά και την επιχείρηση), νοοτροπία/ τρόπος προσέγγισης των θεμάτων, περιβάλλον δημιουργικότητας.
  - Αλλαγή mindset στους νέους ως προς την επιχειρηματικότητα
- Δημιουργία φυτωρίου: αρχικό coaching (ΜοΚΕ και συνεργάτες): προετοιμασία αποφοίτων για το χτίσιμο των ικανοτήτων και δεξιοτήτων να αναπτύσσουν ένα action plan
  - ΜοΚΕ ΕΜΠ: 6 νέες επιχειρήσεις, ~50 έχουν τύχει coaching, μαθήματα σε διάφορες σχολές του ΕΜΠ
- Αξιοποίηση προγραμμάτων Coaching / mentoring όπως π.χ. το «Μαζί στην εκκίνηση»

Δομές υποστήριξης: εκκολαπτήρια, co working spaces, Δομές στήριξης επιχειρηματικότητας

Τέσσερις αρχέτυποι (carayannis et al. 2005)

- Regional incubators (τοπικοί πόλοι)
- University incubators (ΜοΚΕ, Δομές)
- Independent commercial incubators (ekkinisi Lab, ΘΕΑ)
- Company internal incubators (Iqbility)
- Virtual incubators (~δίκτυα)

Στόχοι: Υπηρεσίες σε διάφορες φάσεις, με στόχο την επιτάχυνση της επιχειρηματικής ανάπτυξης και τη μείωση κάποιων βαθμών αβεβαιότητας

Όχι χρηματοδότηση

Κουλτούρα επιχειρηματικότητας

ΥΠΕΡΠΡΟΣΦΟΡΑ στις αναπτυγμένες χώρες!

Το ζήτημα του μεγέθους: ανάγκη για bottom up συνθέσεις και συνεργασίες

- Bloom & Van Reenen (2006): οι μικρές εταιρείες είναι λιγότερο παραγωγικές από τις μεγάλες, επειδή έχουν χαμηλότερο επίπεδο management και υπόκεινται σε μια «επαρχιώτικη» οικογενειακή ευνοιοκρατία: έχουν συνήθως: χαμηλότερους μέσους μισθούς, λιγότερους ειδικευμένους εργαζόμενους, λιγότερες δράσεις κατάρτισης
- Στήριξη επιχειρήσεων που διαθέτουν τους πόρους και τις δυνατότητες να είναι εξωστρεφείς και καινοτόμοι
- Αύξηση μέσου μεγέθους, μέσω δικτύωσης και συνεργασιών σε όλο το μήκος της αλυσίδας αξίας (οικοσύστημα): προσέγγιση που προσφέρει αμφίπλευρη εποπτεία κάθε κλάδου με τους συμπληρωματικούς και διαστέλλει τεχνητά το μικρό μέσο μέγεθος:
  - κοινός προσανατολισμός που αμβλύνει τις υστερήσεις που δημιουργεί το μικρό μέγεθος και διευκολύνει οικονομίες κλίμακας / σκοπού

Σας ευχαριστώ πολύ!

Για την επικοινωνία:

Άγγελος Τσακανίκας

atsaka@central.ntua.gr